

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

ВАСИЛІВ СОЛОМІЯ СТЕПАНІВНА

УДК 342.922: 347.132.144

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ПІДВІДОМЧОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ
ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
Остапенко Олексій Іванович,
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська
політехніка»,
професор кафедри адміністративного та
інформаційного права, заступник директора

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Кравцова Тетяна Миколаївна,
Сумська філія Харківського національного
університету внутрішніх справ,
професор кафедри юридичних дисциплін

кандидат юридичних наук, професор
Назар Юрій Степанович
Львівський державний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри адміністративного права та
адміністративного процесу

Захист відбудеться «28» лютого 2017 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3, ауд. 301 XIX навчального корпусу)

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий «20» січня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Вітчизняне адміністративне право виходить з безумовного пріоритету прав та свобод людини і громадянина, а отже забезпечення повноти реалізації цих прав у публічних відносинах особи та державних органів, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, є вагомим важелем гарантування державою їх дотримання. Виключно конституційне закріплення прав громадян не гарантує швидкого і справедливого розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення, що зумовлює необхідність подальшого дослідження провадження у справах про адміністративні правопорушення в рамках адміністративного права.

Особливої значимості згадані питання набувають у контексті триваючого реформування в Україні судової системи, системи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, що, у свою чергу передбачає зміни у системі суб'єктів, яким підвідомчий розгляд та вирішення справ про адміністративні правопорушення. Натомість, різноманітність суспільно-небезпечних та шкідливих деліктних посягань зумовлюють потребу існування розгалуженої системи суб'єктів уповноважених розглядати та вирішувати справи про адміністративні правопорушення. Така ситуація актуалізує необхідність наукового осмислення сучасного стану правового регулювання діяльності вказаних суб'єктів у сфері адміністративної юрисдикції, особливо в частині визначення та розмежування підвідомчості розгляду справ.

Водночас у науково-теоретичному та практичному аспектах залишаються невирішеними питання визначення сутності підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, її співвідношення з такими правовими категоріями як компетенція та юрисдикція, що створює проблеми у розвитку термінології адміністративно-правової науки. Відсутня правова регламентація ознак підвідомчості, правил вирішення правових колізій підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, що стає перешкодою належному функціонуванню механізму визначення підвідомчості адміністративних деліктів.

Висвітленню загальнотеоретичних проблем визначення підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення присвячені праці українських науковців Б. Авер'янова, Ю. Битяка, В. Богущького, І. Бородіна, Е. Демського, Л. Коваля, В. Колпакова, Д. Лук'янца, Р. Миронюка та інших.

У наукових дослідженнях до окремих аспектів підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення звертаються у своїх працях Л. Анохіна, О. Банчук, І. Голосніченко, А. Іванищук, М. Завальний, В. Коваленко, А. Комзюк, С. Короед, Т. Кравцова, О. Кузьменко, І. Личенко, М. Лошицький, Р. Мельник, Ю. Назар, О. Остапенко, В. Скавронік, М. Смокович, С. Стеценко, Г. Супрун, О. Собовий та інші.

Проблеми підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення в зарубіжних країнах досліджували у своїх працях А. Агапов, Д. Бахрах, Ю. Козлов, Б. Лазарєв, Ю. Осипов, В. Севрюгін, Н. Темнов, В. Філановський, А. Шергін, А. Якимов та інші.

Праці вказаних науковців створюють методологічні передумови для всебічного дослідження адміністративно-правових засад підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Водночас, додатковим аргументом на користь актуальності цієї дисертації є той факт, що упродовж останніх років питання комплексного дослідження адміністративно-правових засад підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення не знайшли свого відображення в жодній дисертаційній та монографічній роботі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до основних наукових напрямів досліджень Національного університету «Львівська політехніка» від 24 червня 2014 р., протокол № 5 «Про правові, психологічні та інформаційні проблеми розвитку державності в Україні», науково-дослідної роботи «Вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (державний реєстраційний № 0112U001217), а також у контексті наукового дослідження кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права та психології НУ «Львівська політехніка» «Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (державний реєстраційний номер № 046U004099).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу чинного адміністративного законодавства України та узагальнення практики його застосування, обґрунтувати адміністративно-правові засади підвідомчості справ про адміністративні правопорушення і вирішити наявні правові колізії, на цій основі розробити відповідні рекомендації щодо удосконалення інституту підвідомчості справ про адміністративні правопорушення.

Досягнення вказаної мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань:

– висвітлити історичні аспекти розвитку інституту підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення;

– з'ясувати основні методологічні підходи до вивчення інституту підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення;

– визначити поняття підвідомчості та систему принципів в адміністративному праві, які є основою при розгляді справ про адміністративні правопорушення;

– охарактеризувати місце та роль інституту підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення;

– шляхом аналізу здійснити характеристику ознак та особливостей підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення;

– розглянути систему суб'єктів, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, та визначити шляхи її вдосконалення;

– виокремити та обґрунтувати сутність правових колізій підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, зокрема щодо розмежування компетенції окремих юрисдикційних органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження виступає сукупність методів, які були використані в залежності від об'єкта і предмета дослідження. З-поміж них загальнонаукові методи, методи соціології, науки управління, правознавства, а також спеціальні методологічні засади дослідження підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Застосування насамперед діалектичного методу дослідження створило умови для виявлення загальних та окремих проблем функціонування інституту підвідомчості на основі системного аналізу правових норм та приписів, які регулюють даний інститут адміністративного права, із застосуванням характерних для даного методу логічних прийомів та способів (р.р. 1, 2). Застосування системного методу дало змогу комплексно проаналізувати систему органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення та питання, що пов'язані з розмежуванням підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення (п.п. 2.2, 3), а також сприяло виокремленню системи принципів підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, на яких базується діяльність суб'єктів, що уповноважені розглядати та вирішувати справи про адміністративні правопорушення (п.п. 1.5, 2.2).

Використання історичного методу дало змогу охарактеризувати етапи та стадії становлення і розвитку інституту підвідомчості справ про адміністративні правопорушення (п. 1.1). За допомогою формально-юридичного методу було досліджено зміст правових норм, які регулюють питання підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, запропоновано пропозиції щодо їх вдосконалення (п.п. 2.1, 2.3, р.3).

Статистичний та соціологічний методи були застосовані для підтвердження та обґрунтування теоретичних висновків щодо нормативного регулювання існуючої системи суб'єктів, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, та розмежування їх компетенції

(п. 2.2, р. 3). Порівняльно-правовий метод був застосований для співставлення таких правових явищ як підвідомчість, компетенція, юрисдикція з метою їх порівняння та аналізу норм вітчизняного і європейського адміністративного та адміністративно-деліктного законодавства (р. 2).

Нормативно-правовою основою роботи стали положення Конституції України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших нормативно-правових актів України, а також законодавство європейських країн з питань підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження складають узагальнення практики застосування чинного законодавства України, історичні матеріали та публікації у вітчизняних і зарубіжних періодичних виданнях, результати проведеного анкетного опитування 309 респондентів, а також офіційні статистичні показники щодо підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є комплексним монографічним науковим дослідженням, яке присвячене обґрунтуванню потреби удосконалення правового регулювання інституту підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення. У роботі здійснено аналіз теоретичних та практичних проблем функціонування інституту підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення та сформульовано положення, які містять елементи наукової новизни:

уперше:

- опираючись на доктринальні наукові дослідження та нормативно-правові акти у галузі адміністративного права, запропоновано більш змістовне, з урахуванням сучасних підходів юрисдикційної практики, визначення терміну «підвідомчість розгляду справ про адміністративні правопорушення»;

- запропонована оптимальна система принципів підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення та задекларована необхідність їх нормативного закріплення;

- звернена увага на основні та проведено поглиблений аналіз додаткових ознак підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення та їх вплив на кваліфікацію протиправних дій;

- окреслено перспективні за змістом шляхи удосконалення законодавчої регламентації розмежування компетенції органів та посадових осіб, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення;

удосконалено:

- науково-методологічні підходи до вивчення підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення;

– існуючі теоретичні підходи до визначення видів підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення;

– зміст загальних та особливих ознак, які характеризують поняття розмежування компетенції органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення;

набули подальшого розвитку:

– застосування історико-правового аналізу адміністративно-правового регулювання інституту підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення з метою виявлення прогалин та упущень у його регулюванні;

– положення про необхідність запровадження спеціалізації при розгляді суб'єктами адміністративно-деліктної юрисдикції справ про адміністративні правопорушення;

– питання про застосування виключно судової підвідомчості при розгляд окремих категорій справ про адміністративні правопорушення;

– пропозиції про обмеження повноважень щодо розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення тих органів, які застосовують адміністративно-фінансові та інші санкції за вчинення правопорушень.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, викладені та обґрунтовані у дисертаційній роботі пропозиції та висновки можуть бути використані у:

– *науково-дослідній роботі* – як основа для подальшого вирішення проблем підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, уповноваженими на це суб'єктами;

– *правотворчості* – для вдосконалення чинного адміністративного законодавства, яке регулює питання підвідомчості розгляду про адміністративні правопорушення (*акт впровадження від 02 жовтня 2015 р.*);

– *правозастосовній діяльності* – для застосування рекомендацій і пропозицій дослідження в адміністративно-процесуальній діяльності органів, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення;

– *навчальному процесі* – під час викладання та підготовки методично-дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративна відповідальність», «Адміністративна деліктологія», «Розгляд окремих категорій адміністративних справ судами», «Практикум з адміністративного судочинства» (*довідка про використання у навчальному процесі НУ «Львівська політехніка» №67-01-257 від 12 лютого 2016 р.*), а також в системі професійної підготовки працівників органів державної влади та управління (*довідка ГУ НП у Львівській області №15-08/249 від 18 вересня 2015 р.*).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані в дисертаційній роботі положення, узагальнення, висновки та пропозиції обґрунтовані на основі

опрацювання спеціальної наукової літератури, внутрішньодержавних та зарубіжних джерел законодавства, статистичних та соціологічних даних тощо.

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї положень дисертаційного дослідження були апробовані на: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми державотворення та правотворення в Україні» (Львів, 17 лютого 2012 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Публічне та приватне право: шляхи вдосконалення законодавства і практики» (Харків, 9–10 березня 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реалізації чинних національних та міжнародних нормативно-правових актів» (Одеса, 16-17 березня 2012 р.), I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (Львів, 25 квітня 2012 р.), I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання вдосконалення системи законодавства в умовах сьогодення» (Хмельницький, 14 грудня 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя» (Дніпропетровськ, 7 травня 2013 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (Львів, 12 червня 2013 р.), Всеукраїнській конференції молодих учених і студентів «АЕРО-2013. Повітряне і космічне право» (Київ, 22 листопада 2013 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання юридичної науки – 2014» (Львів, 25 квітня 2014 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції пам'яті д. ю. н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Л. В. Коваля «Адміністративне право та процес України» (Запоріжжя, 6-7 березня 2015 р.), IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (Львів, 27 травня 2015 р.).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 19 наукових праць, серед яких 8 статей – 7 у наукових виданнях, визнаних фаховими з юридичних наук, 1 в зарубіжному періодичному виданні, 1 в журналі внесеному до наукометричної бази даних «Index Copernicus» та 11 – у збірниках тез доповідей на науково-практичних заходах.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять 9 підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 239 сторінку, з 179 – основний текст, 27 – додатки, 33 – список використаних джерел (296 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок з науковою тематикою, програмами, окреслено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну та

практичне значення одержаних результатів, подано відомості про їх апробацію, структуру та обсяг дисертаційної роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічне обґрунтування дослідження підвідомчості розгляду органами (посадовими особами) справ про адміністративні правопорушення» складається з п'яти підрозділів, у яких досліджено історіографію, методологічні підходи до вивчення підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, розкрито наукові підходи до визначення поняття, ознак, особливостей і принципів підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

У підрозділі 1.1 «*Історіографія підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення*» на основі аналізу наукової літератури, історичних джерел здійснено та запропоновано періодизацію розвитку інституту підвідомчості справ про адміністративні правопорушення на теренах України. Проаналізовано особливості правового регулювання підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення в окремих нормативно-правових актах різних історичних періодів та сучасний стан регулювання цього інституту нормами національного адміністративного деліктного законодавства.

Акцентовано увагу на необхідності нормативного закріплення норм, які регулюють інститут підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, в окремій главі КУпАП.

У підрозділі 1.2 «*Методологічні підходи до вивчення підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення*» здійснено комплексний аналіз методів та принципів дослідження підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Обґрунтовано необхідність включення до методологічної основи наукового дослідження підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення загальних висновків теорії права, соціології права; застосування, перш за все, традиційних методологічних підходів у дослідженні інституту підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Зазначено, що вибір методики дослідження інституту підвідомчості справ про адміністративні правопорушення є важливим, адже визначення правильних методів наукового дослідження, які відповідають меті, предмету, об'єкту дослідження, забезпечує повноту та об'єктивність отриманих результатів.

Наголошено на необхідності системного підходу до аналізу інституту підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, що у свою чергу дає можливість визначити його місце в системі адміністративного деліктного права та законодавства. На основі аналізу методологічних підходів у вивченні підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення визначено, що методологічну основу дослідження повинні становити такі методи: порівняльно-правовий метод, історичний та логічний методи, а також соціологічний та статистичний методи.

Звернено увагу на необхідність використання загально-теоретичних принципів при дослідженні питання підвідомчості у адміністративному праві, зокрема, принципів методологічного плюралізму, органічного поєднання теорії та практики, конкретності та об'єктивності.

У підрозділі 1.3 «Підвідомчість розгляду справ про адміністративні правопорушення та її співвідношення з іншими видами юрисдикційної діяльності» опираючись на аналіз наукових досліджень та адміністративного законодавства щодо підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення з'ясовано етимологічне походження понять «підвідомчість», «підвідомчість справ про адміністративні правопорушення» та сутність цього інституту адміністративного права, запропоновано визначення підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Вказано, що недостатнє дослідження понятійного апарату у галузі адміністративного права, зумовлює неправильне його використання та тлумачення, а також створює перепони у розмежуванні таких правових категорій як «підвідомчість», «компетенція», «юрисдикція», «підсудність».

Запропоновано розглядати підвідомчість справ про адміністративні правопорушення як один з елементів юрисдикційної діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а точніше адміністративної юрисдикційної діяльності.

У підрозділі 1.4 «Ознаки та особливості підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення» на основі аналізу вітчизняного законодавства визначені та обґрунтовані ознаки підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, які є орієнтирами для правозастосовчих суб'єктів та дають змогу розподілити справи між різними адміністративно-юрисдикційними органами відповідно до їх компетенції.

На основі аналізу наукових досліджень та норм чинного адміністративного законодавства виокремлені основні та додаткові ознаки підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Вказано на потребу нормативного закріплення цих ознак підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення з урахуванням практики застосування адміністративно-деліктного законодавства європейських держав.

Визначено особливості підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, як самостійного інституту адміністративного права: застосування норм про підвідомчість справ про адміністративні правопорушення зумовлюється виникненням деліктних правовідносин, а тому необхідністю втручання органів, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення; розгляд справ про адміністративні правопорушення здійснюється виключно органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами, які діють у межах визначеної компетенції; система органів, які здійснюють розгляд справ про

адміністративні правопорушення, та їх компетенція встановлюється адміністративним законодавством.

У підрозділі 1.5 «Принципи забезпечення підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення» визначено місце принципів підвідомчості справ про адміністративні правопорушення у системі загальних принципів права та науки адміністративного права.

Опираючись на дослідження теоретиків права та праці провідних адміністративістів, запропоновано авторське визначення поняття принципів підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Виокремлено та розкрито сутність основних принципів підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, зокрема, принципу загальної підвідомчості справ про адміністративні правопорушення органам судової влади, принципу підвідомчості справ про адміністративні правопорушення несудовим державним органам, їх посадовим особам, принципу територіальності при визначенні підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, принципу предметної спеціалізації суб'єктів, уповноважених розглядати адміністративно-деліктні справи, при визначенні підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, принципу публічності визначення підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, принципу «постадійної» підвідомчості справ про адміністративні правопорушення.

Розділ 2 «Нормативно-правові засади підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення» складається з трьох підрозділів, у яких окреслено види підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, система суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, а також правові колізії підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення та запропоновані шляхи їх подолання.

У підрозділі 2.1 «Видова характеристика підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення» визначені та охарактеризовані основні види підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, зокрема, предметна, територіальна підвідомчість.

Відзначено практичне значення видової характеристики підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, яка дає змогу юрисдикційним органам вірно застосовувати норми про підвідомчість.

Обґрунтовано доцільність запозичення досвіду ряду Європейських держав у сфері правового регулювання підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, а саме шляхом закріплення окремими нормами адміністративного права правил предметної, територіальної, посадової підвідомчості розгляду

У підрозділі 2.2 «Суб'єкти, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення» проведено аналіз системи суб'єктів, які

уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення та їх повноваження.

Запропоновано обмежити повноваження органів місцевого самоврядування та виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад в частині застосування адміністративних стягнень за адміністративні правопорушення вчинені у сфері благоустрою території.

Відзначена особлива роль суду як органу адміністративної юрисдикції та обґрунтовані умови судової підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Обґрунтована точка зору про не лише збереження судової підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, але й розширення кола справ про адміністративні правопорушення, які були б віднесені до компетенції саме судових органів. Суд розглядається як провідний орган адміністративно-деліктної юрисдикції, який необхідно наділити більшими повноваженнями щодо застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення. Наголошено на недопустимості виокремлення судді як самостійного суб'єкта адміністративної юрисдикції, оскільки суддя діє від імені держави, суду, а сам суддя організаційно пов'язаний з конкретним судом.

Аргументована необхідність збереження відомчої підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення. Підвідомчість справ про адміністративні правопорушення, що полягають у невиконанні чи неналежному виконанні норм законів, органам, на які покладається функція контролю за дотриманням та виконанням норм таких законів, повинна бути відомчою.

Запропоновано законодавчо врегулювати питання розгляду справ про адміністративні правопорушення недержавними організаціями шляхом делегування їм функцій публічної адміністрації відповідно до закону.

Визначені напрями реформування системи суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення.

У підрозділі 2.3 «Правові колізії підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення» на основі аналізу чинного адміністративного законодавства охарактеризовані колізії підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, зокрема, основні темпоральні, ієрархічні, просторові та змістовні колізії.

Визначено ознаки правових колізій підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, зокрема, зазначено, що такі колізії є підставою виникнення суперечностей та розбіжностей у регулюванні підвідомчості розгляду адміністративно-деліктних справ; виникають лише у випадку існування двох і більше норм, які регулюють питання визначення підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення; правові колізії підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення

можуть виникати лише між нормами внутрішнього національного законодавства, що виступають джерелами адміністративно-деліктного права; усунення колізій можливе виключно шляхом внесення змін та доповнень до чинного законодавства про адміністративні правопорушення, а також кодифікації адміністративно-деліктних норм. Запропоновано шляхи подолання колізій підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Розділ 3 «Розмежування компетенції органів, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення» присвячений аналізу питань розмежування компетенції органів, посадових осіб щодо розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення.

Визначено, що розмежування компетенції органів, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення полягає у встановленні чіткої диференціації у сфері розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення, що зумовлено особливостями предмету відання, функціями цих органів та територією, на яку поширюються їх повноваження.

Вказано на зв'язок між оперативністю вжиття превентивних заходів щодо адміністративно-деліктних діянь, повнотою та всебічністю розгляду справи та чіткою нормативною регламентацією компетенції кожного органу, який наділений адміністративною юрисдикцією щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення з урахуванням галузевої та територіальної характеристик адміністративно-деліктної справи.

Обґрунтована необхідність законодавчого закріплення за прикладом процесуальних галузей права випадків, коли допускається спрощений порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення, у яких випадках застосовується одноособовий розгляд справи (як загальне правило) та за яких умов справа повинна розглядатися колегіально.

Висловлено та обґрунтовано пропозицію щодо необхідності нормативного врегулювання питання визначення підвідомчості справ про адміністративні правопорушення у випадках відсутності чи ліквідації галузевих («спеціалізованих») адміністративно-юрисдикційних органів, а також закріплення окремою нормою, за зразком адміністративно-деліктного законодавства європейських держав, загальних правил посадової підвідомчості та розмежування компетенції щодо розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення між посадовими особами, зокрема, закріплення положення, за яким керівник адміністративно-юрисдикційного органу вправі самостійно визначати підвідомчість справ певним посадовим особам, керуючись рівнем кваліфікації посадової особи, досвідом роботи тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, яке пов'язане з адміністративно-правовими засадами підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення. вико-

ристання загально-наукових і спеціальних методів дослідження, врахування здобутків національної та зарубіжної правничої науки у сфері підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення дало змогу реалізувати мету і завдання дисертаційного дослідження, сформулювати низку висновків, пропозицій та рекомендацій, основними з яких є такі:

1. Дослідивши історичні аспекти розвитку інституту підвідомчості справ про адміністративні правопорушення на теренах України, визначені періоди становлення цього інституту: перший період – з початку XIX століття (в окремих регіонах – з кінця XVIII століття) до створення Української Радянської Соціалістичної Республіки або так званий дореволюційний період; другий період – з 1924 року до 1984 року, який характеризується не лише активним становленням та розвитком інституту підвідомчості, але й періодами «застою» розвитку науки адміністративного права загалом та окремих її інституцій; третій період – з 1984 року до 1991 року, який характеризується не лише прийняттям Кодексу УРСР про адміністративні правопорушення, але й активним науковим дослідженням проблематики підвідомчості справ про адміністративні правопорушення; четвертий період – з 1991 року дотепер, коли продовжується діяльність учених і практиків з реформування адміністративного права та окремих нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у вказаній сфері.

2. Визначено, що підвідомчість розгляду справ про адміністративні правопорушення відображає співвідношення між конкретними адміністративними справами та визначеним законодавством колом суб'єктів адміністративно-деліктної юрисдикції, які уповноважені розглядати справу та приймати по ній рішення. Охарактеризовано підвідомчість справ про адміністративні правопорушення як нормативне закріплення кола справ, розгляд та вирішення яких віднесені до повноважень органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб цих органів.

3. Окреслені основні та додаткові ознаки підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

До основних ознак підвідомчості справ про адміністративні правопорушення віднесені: особливості компетенції окремих юрисдикційних органів (посадових осіб), яким підвідомчий розгляд справ про адміністративні правопорушення; особливості або характер суспільних відносин, які стали предметом посягання внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; територіальна ознака, тобто територія (місце) вчинення адміністративного правопорушення.

Додатковими ознаками підвідомчості є: суб'єктний склад адміністративного правопорушення; вид адміністративного стягнення, за вчинення певного адміністративного деліктного діяння; складність справи про адміністративні правопорушення.

4. Зазначено, що принципи інституту підвідомчості справ про адміністративні правопорушення дають змогу розкрити сутність цієї правової категорії, охарактеризувати особливості та вирішити питання визначення органу, який вправі розглядати конкретні види справ про адміністративні правопорушення.

Запропоновано авторське визначення принципів підвідомчості справ про адміністративні правопорушення як закріплених у нормах права, засад, які відображають визначення та розмежування повноважень по розгляду та вирішенню справ про адміністративні правопорушення між уповноваженими на це органами та посадовими особами.

5. Визначено поняття суб'єкта, який уповноважений розглядати справи про адміністративні правопорушення як органу (особи), який виступає учасником адміністративно-деліктних процесуальних відносин та наділений державою повноваженнями щодо розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення.

6. Запропоновано такі умови застосування судової підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення: виключна судова підвідомчість розгляду адміністративних деліктів повинна мати місце у випадках, коли об'єктом посягання є життя чи здоров'я особи, або ж адміністративно-деліктне діяння посягає на найважливіші суб'єктивні права особи; підвідомчі судам повинні бути справи про адміністративні правопорушення, санкції за які передбачають обмеження особистих прав громадян; у всіх випадках вчинення адміністративного правопорушення неповнолітніми особами; судам можуть бути підвідомчі справи про адміністративні правопорушення, об'єктом яких є суспільні відносини, регулювання яких хоч і здійснюється державою, проте відсутні «спеціальні» державні органи наділені контрольними та юрисдикційними повноваженнями у цій сфері правовідносин.

7. Досліджено особливості підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення органами Національної поліції, що сприяло визначенню її меж, а саме: підвідомчість справ про адміністративні правопорушення органам Національної поліції та їх посадовим особам повинна визначатися виключно на законодавчому рівні; застосування одноосібного способу розгляду справ про адміністративні правопорушення повинна гарантувати захист прав особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; розмежування компетенції органів (посадових осіб) щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення здійснюється з урахуванням повноважень («спеціалізації») посадових осіб органів Національної поліції.

8. Зроблено висновок про те, що розгляд справ про адміністративні правопорушення може бути підвідомчим недержавним організаціям, але виключно за умови делегування їм функцій публічної адміністрації відпо-

відно до закону. Застосування заходів виховного впливу до неповнолітніх можуть здійснювати інститути громадянського суспільства у випадках вчинення неповнолітніми особами правопорушень, що не несуть значної суспільної небезпеки.

9. Запропоновано напрями реформування системи суб'єктів, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення: виключно законодавче визначення системи вказаних суб'єктів; скорочення переліку органів та посадових осіб, до підвідомчості яких відноситься провадження у справах про адміністративні правопорушення; збереження судової підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення; наділення повноваженнями щодо розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення переважно тих органів, які мають контрольні, наглядові, ревізійні функції щодо правовідносин, на які здійснюється посягання правопорушником.

10. З'ясовано, що розмежування компетенції органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення – це встановлення чіткої диференціації у сфері розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення, що зумовлено особливостями предмету відання, функціями цих органів та територією, на яку поширюються їх повноваження.

11. Звернена увага на необхідність нормативного регулювання питань визначення та розмежування підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення шляхом окреслення у законодавстві обов'язкових правил. Запропоновано загальні правила посадової підвідомчості та розмежування компетенції щодо розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення між посадовими особами, шляхом нормативного закріплення положення, за яким керівник адміністративно-юрисдикційного органу може самостійно визначати підвідомчість справ певним посадовим особам, керуючись рівнем кваліфікації посадової особи, досвідом роботи тощо. Ознакою для розмежування підвідомчості справ про адміністративні правопорушення має бути вид адміністративного стягнення, який передбачений за вчинення того чи іншого адміністративного правопорушення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Василів С.С. Поняття та види підвідомчості справ про адміністративні правопорушення / С.С. Василів // Митна справа. – 2011. – №6. – С. 175–179.

2. Василів С.С. До поняття підвідомчості справ про адміністративні правопорушення / С.С. Василів // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2011. – №7. – С. 131-134.

3. Василів С.С. Співвідношення підвідомчості справ про адміністративні правопорушення з окремими правовими категоріями / С.С. Василів //

Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. Серія: Право та державне управління. – 2012. – №2 [6]. – С.81–85.

4. Василів С.С. Про систему суб'єктів, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення / С.С. Василів // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – № 21. – Ч. 2. – Т. 2 – С. 133–136.

5. Василів С.С. Про розвиток інституту підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення. / С.С. Василів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. – 2015. – № 813. – С. 15-22.

6. Василів С.С. Принципи забезпечення підвідомчості справ про адміністративні правопорушення / С.С. Василів // Митна справа. – Львів, 2015. – № 5 (101), ч. 2. – С. 164–170.

7. Васыливі С. Функціональні аспекти подведомственности дел об административных правонарушениях / С.С. Васыливі // Legea și viața. Publicație științifico-practică. – Moldova. – 2014. – Nr. 6/3 (270). – С. 19–23.

8. Василів С.С. Теоретичні основи розмежування підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення / С.С. Василів // Адміністративне право і процес. – 2014. – №2(8) – С. 219-225.

9. Василів С.С. Види (рівні) підвідомчості справ про адміністративні правопорушення / С.С. Василів // Проблеми державотворення та правотворення в Україні: тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м.Львів, 17 лютого 2012р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 62–65.

10. Василів С.С. Поняття підвідомчості справ про адміністративні правопорушення / С.С. Василів // Публічне та приватне право: шляхи вдосконалення законодавства і практики: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Харків, 9-10 березня 2012 р.) – Х.: «Асоціація аспірантів-юристів», 2012. – Т.3 – С. 77-79.

11. Василів С.С. До питання визначення системи суб'єктів, яким підвідомчі справи про адміністративні правопорушення / С.С. Василів // Актуальні питання реалізації чинних національних та міжнародних нормативно-правових актів: Матеріали науково-практичної конференції, (м. Одеса, 16-17 березня 2012р.) – Ч. 3. – С. 8-9.

12. Василів С.С. Підвідомчість справ про адміністративні правопорушення судам загальної юрисдикції / С.С. Василів // Актуальні проблеми юридичної науки – 2012 : Збірник доповідей та статей Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Львів, 26 квітня 2012р.) – Львів: Львівський інститут Міжрегіональної академії управління персоналом, 2012. – С. 54-57.

13. Василів С.С. Система суб'єктів, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення. / С.С. Василів // Захист прав і

свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: Збірник тез учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 25 квітня 2012р.) – Ч. 1. – Львів, 2012. – С. 90–93.

14. Василів С.С. Адміністративні комісії в системі суб'єктів, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення. / С.С. Василів // Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Дніпропетровськ, 7 травня 2013 року). – Дніпропетровськ: «Правовий світ», 2013. – Т. 2. – С. 25–27.

15. Василів С.С. Критерії визначення підвідомчості справ про адміністративні правопорушення / С.С. Василів // Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: Збірник тез учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 2 червня 2013 р.). – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. – С. 60–62.

16. Василів С.С. Основні критерії розмежування підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення за адміністративним правом України / С.С. Василів // АЕРО-2013. Повітряне і космічне право: Матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів, (м. Київ, 22 листопада 2013р.). – К.: Комп'ютерпрес, 2013. – С. 165–168.

17. Василів С.С. Функції підвідомчості справ про адміністративні правопорушення / С.С. Василів // Актуальні питання юридичної науки – 2014: Збірник доповідей та статей Всеукраїнської науково-практичної конференції, (м. Львів, 25 квітня 2014р.). – Львів: Львівський інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2014. – С. 60–64.

18. Василів С.С. Історія розвитку інституту підвідомчості справ про адміністративні правопорушення / С.С. Василів // Адміністративне право та процес України: пріоритетні напрями розвитку в умовах демократизації: тези доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. пам'яті д.ю.н., проф., Засл. діяча наук. і техн. України Л. В. Коваля (м. Запоріжжя, 6-7 березня 2015 р.). – Запоріжжя: ЗНУ, 2015. – С. 84–89.

19. Василів С.С. Поняття, місце та роль підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення / С.С. Василів // Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: зб. тез учасн. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27 травня 2015 р.). – Львів: Вид-во Львівської політехніки. – 2015. – С. 212–214.

АНОТАЦІЯ

Василів С. С. Адміністративно-правові засади підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове

право; інформаційне право. – Національний університет «Львівська політехніка», Міністерство освіти і науки України, Львів, 2016.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретико-методологічних та нормативно-правових засад підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення. Досліджено генезу розвитку інституту підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, проаналізовано історичні нормативно-правові акти, наукові дослідження у галузі поліцейського та адміністративного права на теренах України у ХІХ–ХХ століттях. Охарактеризовано методологічні підходи до дослідження підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Визначено поняття підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення, з'ясовано співвідношення правових категорій «підвідомчість», «юрисдикція», «компетенція», «підсудність». Виокремлено основні та додаткові ознаки підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення. Запропоновано авторське визначення принципів підвідомчості справ про адміністративні правопорушення, охарактеризовано систему цих принципів.

Здійснено видову характеристику підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення. Охарактеризовано систему суб'єктів, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення та висловлені пропозиції щодо її реформування. Досліджено правові колізії підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення.

Проаналізовано наукові підходи до розмежування компетенції органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення та запропоновано його авторське тлумачення як встановлення чіткої диференціації у сфері розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення, що зумовлене особливостями предмету відання, функціями цих органів та територією, на яку поширюються їх повноваження.

Ключові слова: компетенція, адміністративна юрисдикція, підвідомчість розгляду справ про адміністративні правопорушення, суб'єкти, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення.

АННОТАЦІЯ

Васьлив С. С. Административно-правовые основы подведомственности рассмотрения дел об административных правонарушениях. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Национальный университет «Львовская политехника», Министерство образования и науки Украины, Львов, 2016.

Диссертация посвящена комплексному исследованию теоретико-методологических и нормативно-правовых основ подведомственности рассмотрения дел об административных правонарушениях. В работе исследован генезис развития института подведомственности дел об административных правонарушениях, проанализированы исторические нормативно-правовые акты, научные исследования в области полицейского и административного права на территории Украины в XIX–XX.

Охарактеризованы методологические подходы к исследованию подведомственности рассмотрения дел об административных правонарушениях. Проведён анализ основных общенаучных и специально-правовых методов исследования этого института, а также общетеоретических принципов исследования вопроса подведомственности в административном праве, в частности, принципов методологического плюрализма, органического сочетания теории и практики, конкретности и научной объективности.

Проанализированы научные подходы к определению понятия подведомственности рассмотрения дел об административных правонарушениях, предложено авторское толкование сущности данной правовой категории, выяснено соотношение правовых категорий «подведомственность», «юрисдикция», «компетенция», «подсудность».

Определена и раскрыта сущность признаков подведомственности рассмотрения дел об административных правонарушениях. Выделены основные признаки подведомственности дел об административных правонарушениях: компетенция и ее особенности в отношении отдельных юрисдикционных органов (должностных лиц), которым подведомственно рассмотрение дел об административных правонарушениях; характер общественных отношений, которые стали предметом посягательства в результате совершения административного правонарушения и охраняемых комплексом санкций административно-правовых норм; территория (место) совершения административного правонарушения; а также дополнительные признаки: субъектный состав административного правонарушения; вид административного взыскания, предусмотренный как санкция за совершение определенного административного деликтного деяния; сложность дела об административных правонарушениях.

Предложено авторское понятие принципов подведомственности рассмотрения дел об административных правонарушениях, как закрепленных в нормах права принципов, которые отражают подходы к разграничению полномочий по рассмотрению и разрешению дел об административных правонарушениях уполномоченными на то органами и должностными лицами. Определена система принципов и охарактеризованы принципы подведомственности рассмотрения дел об административных правонарушениях: принцип общей судебной подведомственности дел об административных

правонарушениях; принцип подведомственности дел об административных правонарушениях несудебным государственным органам, их должностным лицам; принцип территориальности; принцип предметной специализации субъектов, уполномоченных рассматривать административные дела; принцип публичности определения подведомственности дел об административных правонарушениях.

Раскрыта сущность видов подведомственности рассмотрения дел об административных правонарушениях. Выработаны рекомендации по нормативному закреплению правил предметной, территориальной, должностной подведомственности дел об административных правонарушениях.

Определена и охарактеризована система субъектов, уполномоченных рассматривать дела об административных правонарушениях. Проанализированы административно-юрисдикционные полномочия отдельных субъектов. Высказанные предложения по реформированию системы органов, уполномоченных рассматривать дела об административных правонарушениях.

Проанализированы правовые коллизии подведомственности рассмотрения дел об административных правонарушениях и выделены их основные признаки. Предложены пути преодоления правовых коллизий в сфере подведомственности рассмотрения и разрешения дел об административных правонарушениях.

Изучены научные подходы к разграничению компетенции органов, уполномоченных рассматривать дела об административных правонарушениях и предложено авторское толкование такого разграничения как установления четкой дифференциации в сфере рассмотрения и разрешения дел об административных правонарушениях, обусловленного особенностями предмета ведения, функций этих органов и территорией, на которую распространяются их полномочия. Выделены признаки разграничения компетенции органов, уполномоченных рассматривать дела об административных правонарушениях.

Ключевые слова: компетенция, административная юрисдикция, подведомственность рассмотрения дел об административных правонарушениях, субъекты, уполномоченные рассматривать дела об административных правонарушениях.

SUMMARY

Vasylyv S. S. Administrative and legal bases of jurisdiction in cases concerning administrative offences. – Printed as manuscript.

The thesis for the scientific degree of Candidate of Law in speciality 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; information law. – Lviv Polytechnic National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2016.

The dissertation deals with the comprehensive research of theoretical and methodological and regulatory bases of jurisdiction in cases concerning administrative offences.

Historical periods of jurisdiction Institute in cases concerning administrative offences have been explored. It has been analysed the historical regulations and the research in the field of police and administrative law in Ukraine in the nineteenth and twentieth centuries. The methodological approaches to the study of jurisdiction in cases on administrative offenses have been characterized.

The paper reveals the concept of jurisdiction in cases on administrative offenses and explores the ratio of legal categories such as jurisdiction and competence. The basic and advanced features of jurisdiction in cases on administrative offenses have been determined.

The author's definition of the jurisdiction in cases on administrative offenses principles has been suggested; the system of these principles has been described.

The category characteristic of jurisdiction in cases on administrative offenses has been outlined. The system of entities that are authorized to consider cases on administrative offenses and made proposals for their reform has been examined. It has been analysed the scientific approaches to the distribution of body powers that are authorized to consider cases on administrative offenses and their own interpretation of this distinction as establishing of a clear differentiation in the consideration and resolution of cases on administrative violations that caused by the peculiarities of jurisdiction, the functions of these bodies and the territory in which the subject of power disperses.

Key words: competence, administrative jurisdiction, jurisdiction in cases on administrative offenses, entities (subjects) authorized to consider cases on administrative offenses.

Підписано до друку 12.01.2017 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 4. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv.ua; <http://www.pais.com.ua>